

Б.В. Якимчук

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ СЛІДЧИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У 2013 РОЦІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ)

Досліджено статистичні дані Міністерства внутрішніх справ України та Генеральної прокуратури України щодо практики застосування запобіжних заходів слідчими підрозділами органів внутрішніх справ України при розслідуванні кримінальних правопорушень у 2013 році. Акцентовано увагу на основній меті застосування запобіжних заходів. Обґрунтовується висновок про необхідність відслідкування стану застосування запобіжних заходів з метою виявлення проблемних питань, які виникають при їх застосуванні, необхідність з'ясування напрямів удосконалення усталеної практики їх застосування. Використовується статистичний метод дослідження.

Ключові слова: запобіжні заходи, статистичні дані, МВС України, розслідування кримінальних правопорушень, правові відносини.

Исследованы статистические данные Министерства внутренних дел Украины и Генеральной прокуратуры Украины относительно практики применения мер пресечения следственными подразделениями органов внутренних дел Украины при расследовании уголовных правонарушений в 2013 году. Акцентируется внимание на основной цели применения мер пресечения. Обосновывается вывод о необходимости отслеживания состояния применения мер пресечения с целью определения проблемных вопросов, которые возникают при их применении, а также о необходимости определения направлений усовершенствования существующей практики их применения. Используется статистический метод исследования.

Ключевые слова: меры пресечения, статистические данные, МВД Украины, расследование уголовных правонарушений, правовые отношения.

Statistical data of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the General Prosecutor's Office of Ukraine concerning the practicing of coercive measures by the investigative departments of Internal Affairs of Ukraine in the investigation of criminal offenses in 2013 are researched. Paper focuses on the primary purpose of preventive measures. It is reasoned the conclusion about the necessity of chasing the status of an application of preventive measures with the aim of identifying the problematic issues that arise during their application, as well as the need to identify areas of improvements of the existing practices. The statistical method of an analysis is used.

Keywords: preventive measure, statistics, Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the investigation of criminal offenses, legal relations.

Як відомо, важливим напрямом розвитку правової системи України є забезпечення прав і свобод особи. Саме в цьому напрямі має послідовно вдосконалюватись діяльність правоохоронних органів, проте такий процес удосконалення ускладнений пошуками відповідного балансу між свободою особи та інтересами

правосуддя. Саме тому дослідження проблем забезпечення прав і свобод людини і громадянина при застосуванні запобіжних заходів залишається актуальним. Так, саме запобіжні заходи становлять один із інструментів забезпечення інтересів правосуддя, які застосовуються на підставах та в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України). Так, у главі 18 КПК України [1] регламентовано порядок та підстави застосування запобіжних заходів. У свою чергу, в ст. 176 КПК України (Загальні положення про запобіжні заходи) наведений перелік запобіжних заходів, які можуть бути застосовані до підозрюваних, обвинувачених, які досягли вісімнадцятирічного віку, зокрема: 1) особисте зобов'язання (ст. 179); 2) особиста порука (ст. 180); 3) домашній арешт (ст. 181); 4) застава (ст. 182); 5) тримання під вартою (ст. 183). Отже, для відслідкування стану застосування запобіжних заходів та з метою виявлення проблемних питань, які виникають при застосуванні запобіжних заходів, а також з'ясування напрямів удосконалення наявної практики їх застосування розглянемо загальну картину їх застосування, використовуючи статистичну інформацію. Нами буде використаний статистичний метод як один із засобів наукового пошуку в арсеналі юридичних наук.

Так, за інформацією МВС України [2], за 2013 рік під час досудового розслідування всього обрано 55847 запобіжних заходів (табл. 1, рис. 6). Стосовно осіб, які підозрюються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, застосовано 31721 запобіжний захід, що становить 87 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів до цієї категорії осіб (рис. 1). Відносно неповнолітніх обрано 1431 запобіжний захід, що становить 4 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів стосовно цієї категорії осіб (рис. 1). До жінок було обрано 3104 запобіжні заходи, що становило 9 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів відносно цієї категорії осіб (рис. 1).

Далі перейдемо до розгляду практики застосування окремо кожного з передбачених запобіжних заходів. Нами будуть використані статистичні дані МВС України і Генеральної прокуратури України щодо застосування запобіжних заходів слідчими підрозділами органів внутрішніх справ України при розслідуванні кримінальних правопорушень за 2013 р.

1. За інформацією МВС України, за 2013 рік особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України) як запобіжний захід під час досудового розслідування застосовувалося 32776 разів, що становить 59 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів (табл. 1, рис. 2). Стосовно осіб, які підозрюються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, особисте зобов'язання застосовувалося 13050 разів, що становить 41 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів до цієї категорії осіб (рис. 3). Відносно неповнолітніх особисте зобов'язання застосовувалося 856 разів (рис. 4). Особисте зобов'язання відносно жінок було застосовано 2019 разів, що склало 65 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів відносно цієї категорії осіб (рис. 5).

Таким чином, простежується тенденція до надання переваги застосуванню особистого зобов'язання як запобіжного заходу. Тому постає питання доречності обрання цього запобіжного заходу до осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, адже відносно цих осіб особисте зобов'язання як запобіжний захід обирався (41 %), майже нарівні із триманням під вартою (42 %).

Вважаємо за необхідне також розглянути статистичні дані Генеральної прокуратури України як суб'єкта, що бере участь у процесі застосування запобіжних заходів. Так, за інформацією Генеральної прокуратури України [3],

органами прокуратури України за 2013 рік у кримінальних провадженнях органів МВС України подано до суду 23593 клопотання про застосування запобіжних заходів, у тому числі 749 клопотань про застосування застави; 6224 клопотання про застосування домашнього арешту; 16620 – про тримання під вартою (табл. 2).

Крім того, за 2013 рік у кримінальних провадженнях органів МВС України прокурором відкликано 12 клопотань, серед яких 2 про застосування домашнього арешту і 10 – про тримання під вартою (табл. 2).

Таблиця 1

Обрання запобіжних заходів в Україні за 2013 рік

Обрано запобіжний захід	Усього	Осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини	Неповнолітні	Жінки
Особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України)	32776	13050	856	2019
Особиста порука (ст. 180 КПК України)	669	353	124	33
Домашній арешт (ст. 181 КПК України)	6204	4484	195	384
Застава (ст. 182 КПК України)	970	645	2	77
Тримання під вартою (ст. 183 КПК України)	15228	13189	254	591
Всього обрано запобіжних заходів	55847	31721	1431	3104

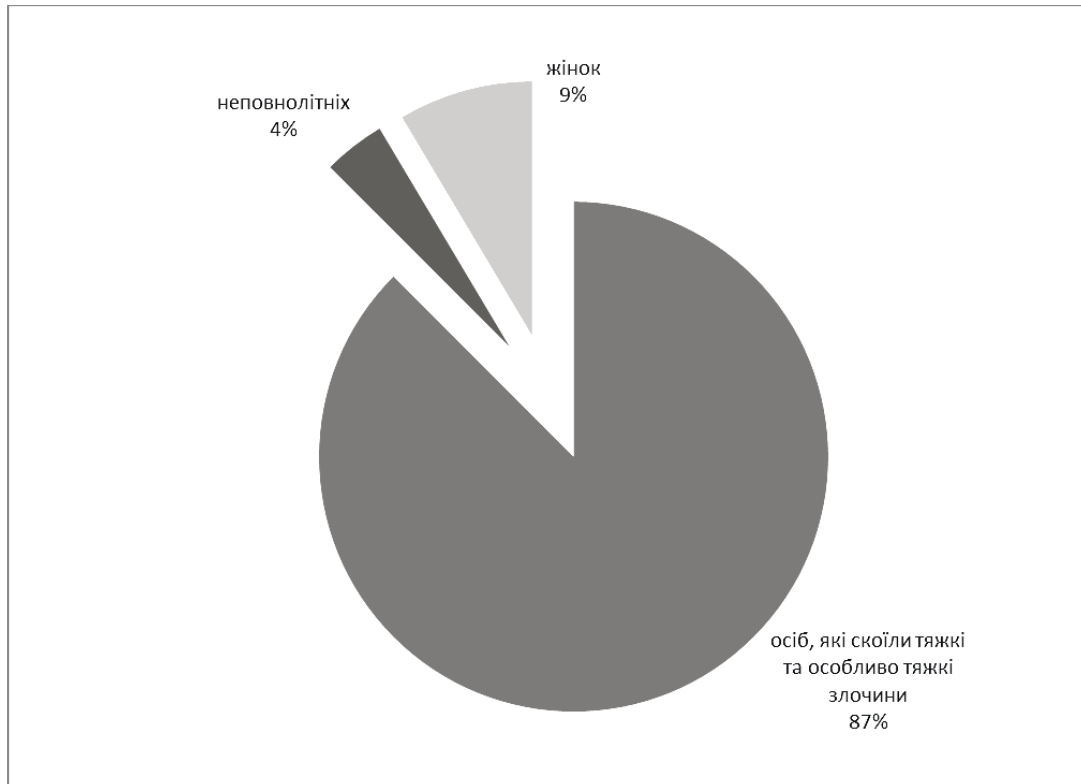

Рис.1. Всього обрано запобіжних заходів в Україні за 2013 рік (за категоріями осіб, щодо яких застосовано запобіжні заходи)

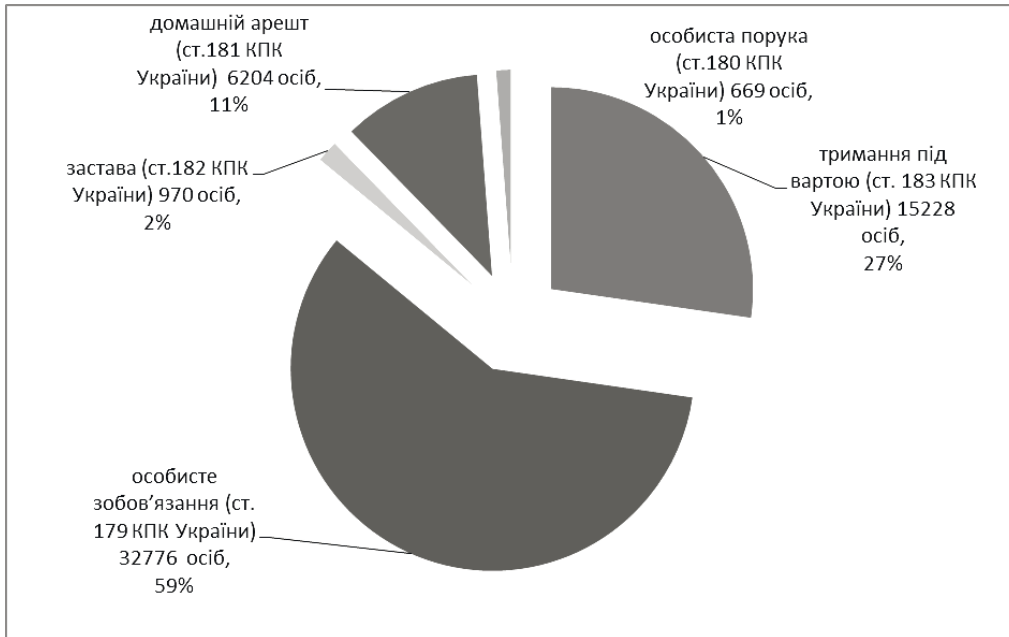

Рис. 2. Застосування запобіжних заходів в Україні за 2013 рік (за видами запобіжних заходів)

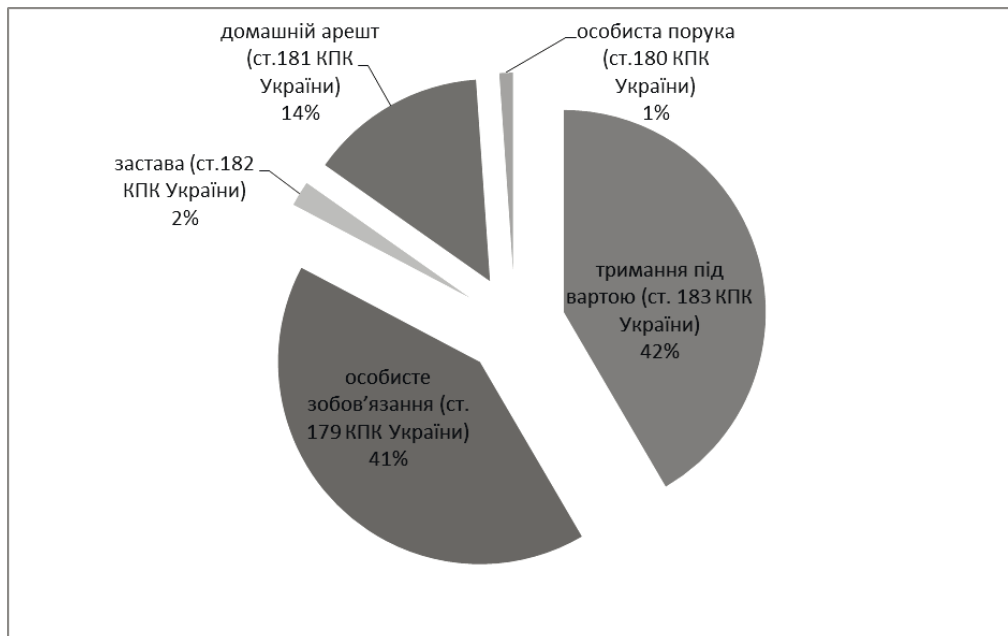

Рис. 3. Застосування запобіжних заходів в Україні за 2013 рік щодо осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини

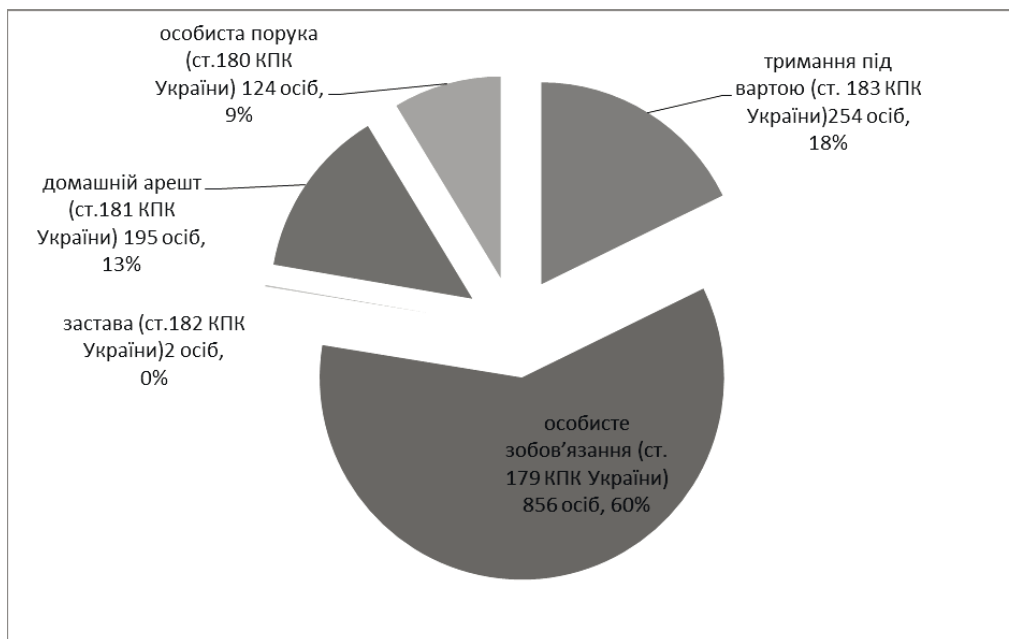

Рис. 4. Застосування запобіжних заходів в Україні за 2013 рік щодо неповнолітніх

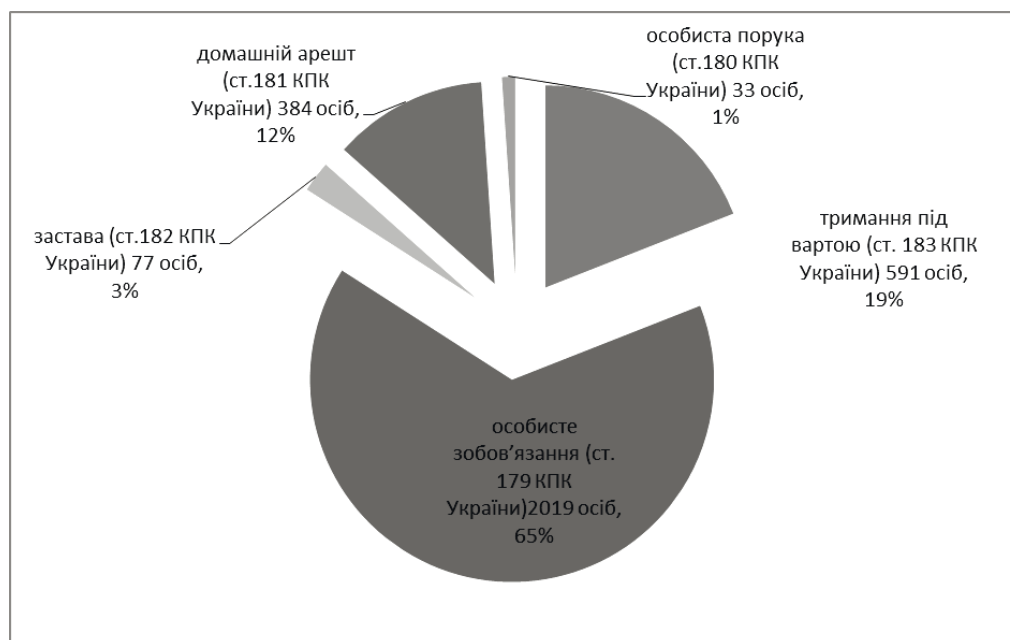

Рис. 5. Застосування запобіжних заходів в Україні за 2013 рік щодо жінок

За статистичними даними Генеральної прокуратури України, у 2013 році слідчим суддею у кримінальних провадженнях органів МВС України загалом відмовлено в задоволенні 1926 клопотань про застосування запобіжних заходів, поданих прокурором, серед яких 245 клопотань про домашній арешт та 1681 про тримання під вартою. У тому числі слідчим суддею одночасно із відмовою в задоволенні клопотань обирались інші, ніж заявлені в клопотаннях запобіжні заходи – 600 у формі особистого зобов'язання, 15 у формі особистої поруки, 116 у формі застави, 829 у формі домашнього арешту (табл. 2). На нашу думку, це свідчить про збереження тенденції до призначення більш жорстких запобіжних заходів ніж необхідно.

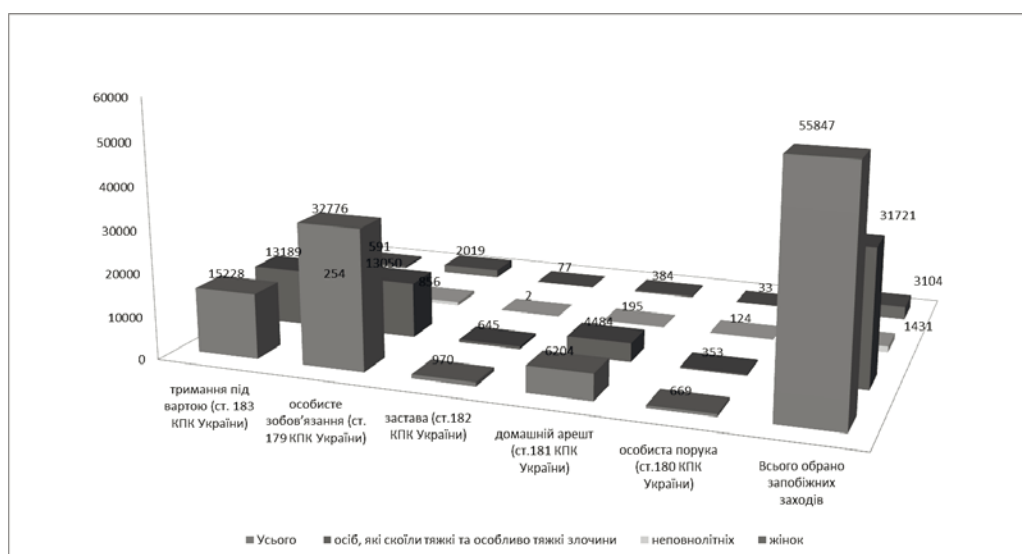

Рис. 6. Застосування запобіжних заходів в Україні за 2013 рік

За 2013 рік прокурором у кримінальних провадженнях органів МВС України загалом подано 750 апеляційних скарг на ухвали слідчого судді про відмову в застосуванні запобіжного заходу, серед яких 77 – про застосування домашнього арешту і 673 – про тримання під вартою. Крім того, за 2013 рік загалом задоволено 148 апеляційних скарг, поданих прокурорами на ухвали слідчого судді про відмову в застосуванні запобіжного заходу, з яких 26 – про домашній арешт і 122 – про тримання під вартою (табл. 2).

Таблиця 2

Клопотання від органів прокуратури України до суду про застосування запобіжних заходів у 2013 році

	Всього	У кримінальних провадженнях органів МВС України
Подано до суду клопотань про застосування запобіжних заходів	24922	23593
– про заставу	1072	749
– про домашній арешт	6477	6224
– про тримання під вартою	17373	16620
Відкликано прокурором клопотань	12	12
– про заставу	0	0
– про домашній арешт	2	2
– про тримання під вартою	10	10

	Всього	У кримінальних провадженнях органів МВС України
Відмовлено слідчим суддею у задоволенні клопотань	1098	1926
– про домашній арешт	276	245
– про тримання під вартою	1822	1681
у т. ч. з обранням:		
– особистого зобов'язання	625	600
– особистої поруки	16	15
– застави	163	116
– домашнього арешту	887	829
Подано апел. скарг на ухвали слідчого судді про відмову в застосуванні запобіжного заходу	829	750
– про домашній арешт	95	77
– про тримання під вартою	734	673
Задоволено апел. скарг на ухвали слідчого судді про відмову в застосуванні запобіжного заходу	164	148
– про домашній арешт	31	26
– про тримання під вартою	133	122

2. За інформацією МВС України, за 2013 рік особиста порука (ст. 180 КПК України) як запобіжний захід під час досудового розслідування застосовувалась 669 разів, що становить 1 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів (табл. 1, рис. 2). Особиста порука відносно осіб, які підозрюються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, застосовувалась 353 рази, що становить 1 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів стосовно цієї категорії осіб (рис. 3). До неповнолітніх особиста порука застосовувалась 124 рази, що становить 1 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів відносно цієї категорії осіб (рис. 4). Особиста порука до жінок застосована 33 рази, що склало 1 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів відносно цієї категорії осіб (рис. 5).

3. За інформацією МВС України, за 2013 рік домашній арешт (ст. 181 КПК України) як запобіжний захід під час досудового розслідування застосовувався 6204 рази, що становить 11 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів (табл. 1, рис. 2). До осіб, які підозрюються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, застосовувався 4484 рази, що становить 14 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів до цієї категорії осіб (рис. 3). Відносно неповнолітніх домашній арешт застосовувався до 195 осіб, що становить 13 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів до цієї категорії осіб (рис. 4). Домашній арешт відносно жінок обирався 384 рази, що склало 12 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів стосовно цієї категорії осіб (рис. 5).

4. За інформацією МВС України, за 2013 рік застава (ст. 182 КПК України) як запобіжний захід під час досудового розслідування застосовувалась 970 разів, що склало 2 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів (табл. 1, рис. 2). До осіб, які підозрюються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, застава застосовувалась 645 разів, що становить 2 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів стосовно цієї категорії осіб (рис. 3). Відносно неповнолітніх застава застосовувалась 2 рази (рис. 4), що, на нашу думку, свідчить про можливі проблеми, що виникають у процесі правозастосування норм кримінального процесуального права, що регулюють застосування застави щодо неповнолітніх, а також про можливе небажання правоохоронних органів застосовувати цей запобіжний захід до неповнолітніх. Застава стосовно жінок була застосована 77 разів, що склало 3 % від загальної кількості застосованих

запобіжних заходів до цієї категорії осіб (рис. 5). Як бачимо, застосування застави до жінок в масштабах усієї країни є досить незначним. Це може бути пов'язане із небажанням органів досудового розслідування обирати цей запобіжний захід, відсутністю матеріальної можливості забезпечення суми застави тощо.

5. За інформацією МВС України, за 2013 рік тримання під вартою (ст. 183 КПК України) як запобіжний захід під час досудового розслідування застосовувалось 15228 разів, що становить 27 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів (табл. 1, рис. 2). Стосовно осіб, які підозрюються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, тримання під вартою застосовувалось 13189 разів, що становить 42 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів стосовно цієї категорії осіб (рис. 3). До неповнолітніх тримання під вартою застосовувалось 254 рази, що становить 18 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів до цієї категорії осіб (рис. 4). Тримання під вартою відносно жінок застосовувалось 591 разів, що склало 19 % від загальної кількості застосованих запобіжних заходів стосовно цієї категорії осіб (рис. 5). Таким чином, ступінь застосування тримання під вартою як запобіжного заходу все ще залишається досить високим, незважаючи на найбільшу кількість законодавчих обмежень для його застосування. Це може бути пов'язане із усталеною практикою, особливостями правової свідомості суб'єктів, які приймають участь у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, – слідчих, працівників прокуратури, слідчих суддів. А тому вважаємо, що питанням застосування такого суворого запобіжного заходу має бути приділено якомога більше уваги науковців і практиків.

Крім того, за інформацією Генеральної прокуратури України, у кримінальних провадженнях органів МВС України звільнено з-під варти 38 осіб на стадії досудового розслідування та судового провадження (за закінченим досудовим розслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями), крім того, звільнено 84 особи з-під варти у зв'язку із скасуванням апеляційним судом ухвали суду про тримання під вартою, також звільнено 327 осіб з-під варти на стадії досудового розслідування у зв'язку з внесенням застави (ч. 3 ст. 183 КПК України) (табл. 3, табл. 4).

Таблиця 3

Звільнення з під варти осіб на різних підставах за 2013 рік [3]

	Всього	У кримінальних провадженнях органів МВС України
Звільнено з-під варти осіб на стадії досудового розслідування та судового провадження (за закінченим досудовим розслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями)	39	38
Звільнено осіб з-під варти у зв'язку із скасуванням апеляційним судом ухвали суду про тримання під вартою	102	84
Звільнено осіб з-під варти на стадії досудового розслідування у зв'язку з внесенням застави (ч. 3 ст. 183 КПК України)	475	327

Отже, нами досліджені статистичні дані щодо застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування. На нашу думку, перспективним вважається подальший моніторинг і дослідження практики застосування запобіжних заходів під час провадження досудового розслідування.

Звільнено з-під варті осіб на стадії досудового розслідування та судового провадження (за закінченим досудовим розслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями) в Україні за 2013 рік [3]

Звільнено з-під варті осіб на стадії осудового розслідування та судового провадження (за закінченим досудовим озслідуванням або розглянутими судами кримінальними провадженнями)			Усього	У тому числі у кримінальних провадженнях органів МВС
			39	38
– з них: осіб за кримінал. провадженнями закритими за результатами досудового розслідування	За відсутністю події або складу кримінального правопорушення чи за недоведеністю винуватості підозрюваного			
	З них за відсутністю складу кримінального правопорушення у зв'язку зі зміною законодавства (декриміналізацією)			
– з них: осіб за кримінал. провадженнями розглянутими судами	За виправданням обвинуваченого або закриттям кримінал. провадження судом	Всього	6	6
		- за невстановленням події або складу кримінал. правопорушення чи за недоведеністю винуватості особи в суді	4	4
		- при відмові прокурора		
		- за закриттям провадження з інших підстав	1	1
		- за відсутністю складу кримінального правопорушення у зв'язку зі зміною законодавства (декриміналізацією)		
Звільнено у зв'язку із засудженням до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі		25	25	

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17>.
2. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua>.
3. Офіційний сайт генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua>.

Отримано 29.07.2014